

**AUDUN FLADMØE, DAG WOLLEBÆK,
KARI STEEN-JOHNSEN OG KJERSTI
THORBJØRNSRUD**

Fritt Ords monitorprosjekt om status for ytringsfriheten i Norge 2020-21

Kunnskapens rom i en ny offentlighet

Kunnskapens rom i en ny offentlighet (KunOff) (2020-2021) er en videreføring av prosjektene *Offentlighetens grenser* (2015-2017) og *Status for ytringsfriheten i Norge* (2013-2014). Prosjektene er ledet av Institutt for samfunnsforskning (ISF), og er en del av *Fritt Ords monitorprosjekt: Status for ytringsfriheten i Norge*. *KunOff* er organisert som et bredt konsortium med bidrag fra ISF, Universitetet i Bergen, NTNU og jurist Vidar Strømme.

KunOff studerer vilkårene for ytringsfrihet i Norge, med spesiell vekt på betingelsene for produksjon, formidling og tilgang til kunnskap i offentligheten. Prosjektet har to hoveddeler, fokusert henholdsvis på befolkningen og på vitenskapelig ansatte i akademien. I denne publikasjonen tar vi for oss noen nøkkelspørsmål knyttet til vilkårene for ytringsfrihet i befolkningen. Vi undersøker hvor ulike grupper trekker grensene for hva slags ytringer som kan aksepteres, hvordan opinionsklimaet oppleves, samt folks erfaringer med ubehagelige kommentarer og trusler. Til sammen kan analysene gi en forståelse av hvilke grenser befolkningen setter for hva som er akseptable ytringer, hvordan de opplever sin egen ytringsfrihet, og hva omfanget av erfart netthets er i ulike grupper. Vi kan også se hvordan disse forholdene har endret seg over tid.

Analysene er basert på befolkningsundersøkelser gjennomført høsten 2020, og høsten 2015. Undersøkelsene ble gjennomført via Kantar TNS' aksesspanel, og om lag 2 000 respondenter svarte i hver runde. Unge voksne, lavt utdannede og personer med innvandrerbakgrunn er underrepresentert i undersøkelsene. Resultatene som presenteres er basert på vektete analyser, der det korrigeres for skjevheter knyttet til kjønn, alder og utdanning. For å undersøke effekten av små variasjoner i spørsmålsstillinger, ble utvalgene på flere spørsmål delt tilfeldig i mindre grupper, som hver fikk litt ulike formuleringer. Dermed varierer antall respondenter som har svart på hvert enkeltspørsmål.

Flere funn og teoretiske bidrag vil bli publisert i en fagfelleurdert og åpent tilgjengelig bok i 2022.

Hva mener befolkningen om ytringsfrihetens grenser?

**Audun Fladmoe, Dag Wollebæk,
Kari Steen-Johnsen og Kjersti Thorbjørnsrud**

Aksept for ytringer som kan oppleves som krenkende

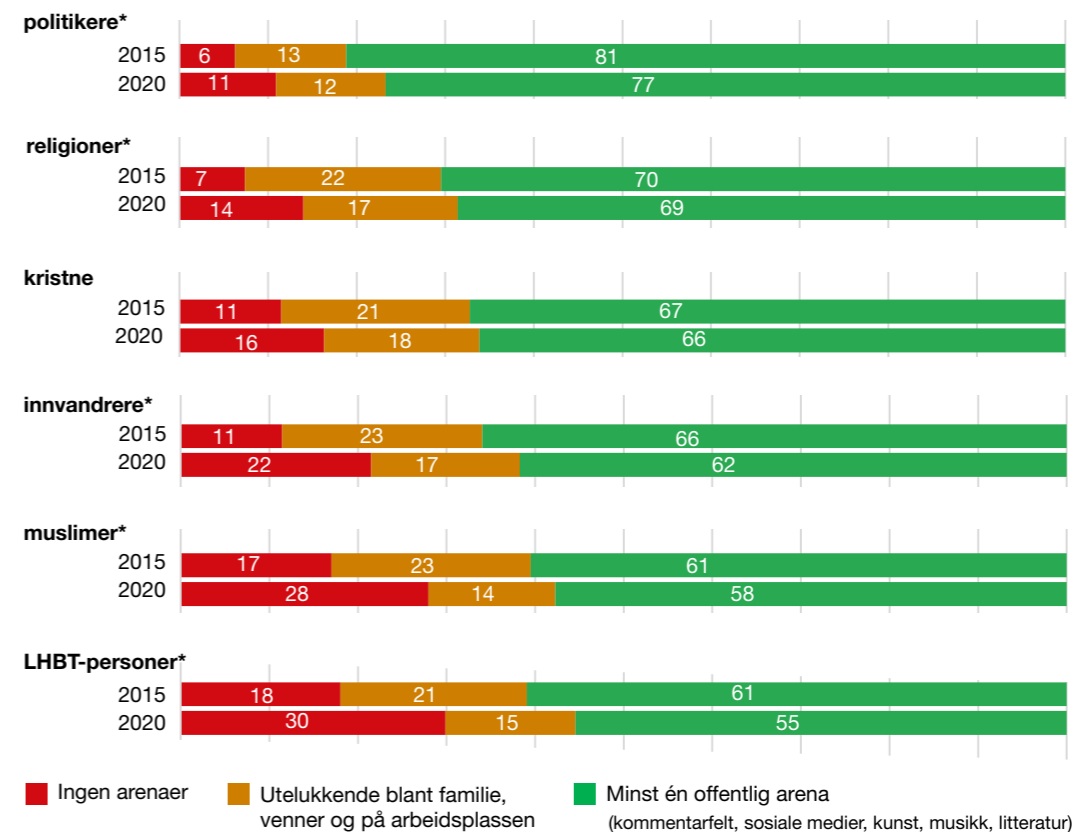
Et klart flertall aksepterer ytringer som kan oppleves som krenkende, men andelen har sunket litt siden 2015

I spørreundersøkelsen spurte vi folk i hvilken grad de aksepterer ytringer som ulike grupper kan oppleve som krenkende. Vi ba dem også presisere om de mener slike ytringer kan aksepteres på offentlige arenaer som i kommentarfelt, sosiale medier og i kunst, musikk og litteratur, om de utelukkende kan aksepteres blant familie, venner og på arbeidsplassen, eller om slike ytringer ikke er akseptable i noen av disse sammenhengene.

Et flertall mener at ytringer som kan oppleves som krenkende bør aksepteres på offentlige arenaer som kommentarfelt, sosiale medier, kunst, musikk og litteratur. Det gjelder enten ytringene omhandler politikere, religioner, kristne, innvandrere, muslimer eller LHBT-personer. Det er likevel flere i 2020 enn i 2015 som mener at ytringer som kan oppleves som krenkende *ikke* bør aksepteres. Endringen skyldes først og fremst at færre nå aksepterer krenkende ytringer blant familie, venner og på arbeidsplassen. Men det er også en tendens til at færre aksepterer krenkende ytringer på offentlige arenaer, særlig hvis ytringen er rettet mot LHBT-personer.

Det er større aksept for ytringer som politikere og kristne kan oppleve som krenkende, enn for ytringer som kan krenke LHBT-personer eller muslimer.

På hvilke arenaer kan man akseptere ytringer som kan oppleves som krenkende for...

Tall i prosent.

n ≈ 1 000, unntatt for kristne/muslimer, der utvalget ble delt tilfeldig i to (n ≈ 500 per spørsmål).

* = Signifikant endring 2015-2020 (p<0,05).

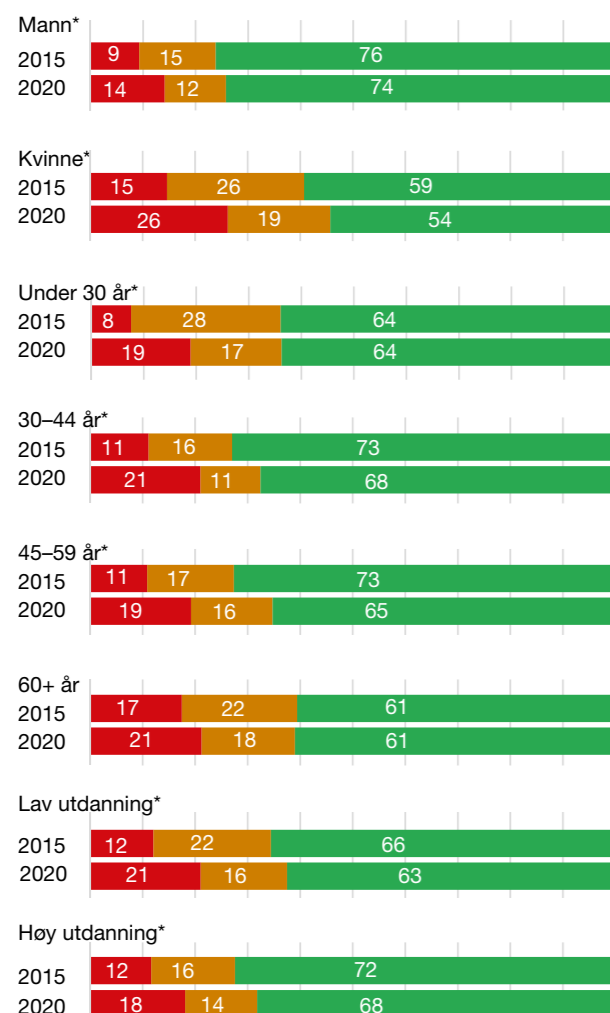
Kvinner aksepterer i mindre grad enn menn ytringer som kan oppleves som krenkende

Sammenlignet med 2015 aksepterer alle befolkningsgrupper i mindre grad ytringer som kan oppleves som krenkende, men det er forskjeller knyttet til kjønn, alder og politisk ståsted.

- Færre kvinner enn menn aksepterer ytringer som kan oppleves som krenkende. Kjønnforskjellene er blitt større siden 2015.
- I 2015 var andelen som ikke aksepterte krenkende ytringer størst blant de eldste. I 2020 er unge og middelaldrende blitt mer skeptiske og aldersforskjellene er dermed blitt mindre.
- Skepsisen til ytringer som kan oppleves som krenkende har økt blant velgerne til partier på venstresiden, ikke blant velgerne til partier på høyresiden.

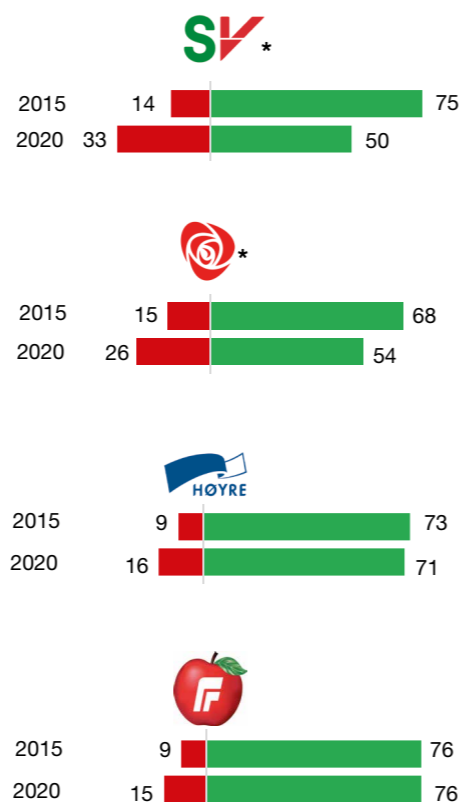
Holdningsforskjeller mellom ulike grupper

Aksept for ytringer som kan oppleves som krenkende.
Gjennomsnitt ulike grupper.

■ Ingen arenaer ■ Uteltukkende blant familie, venner og på arbeidsplassen
■ Minst én offentlig arena
(kommentarfelt, sosiale medier, kunst, musikk, litteratur)

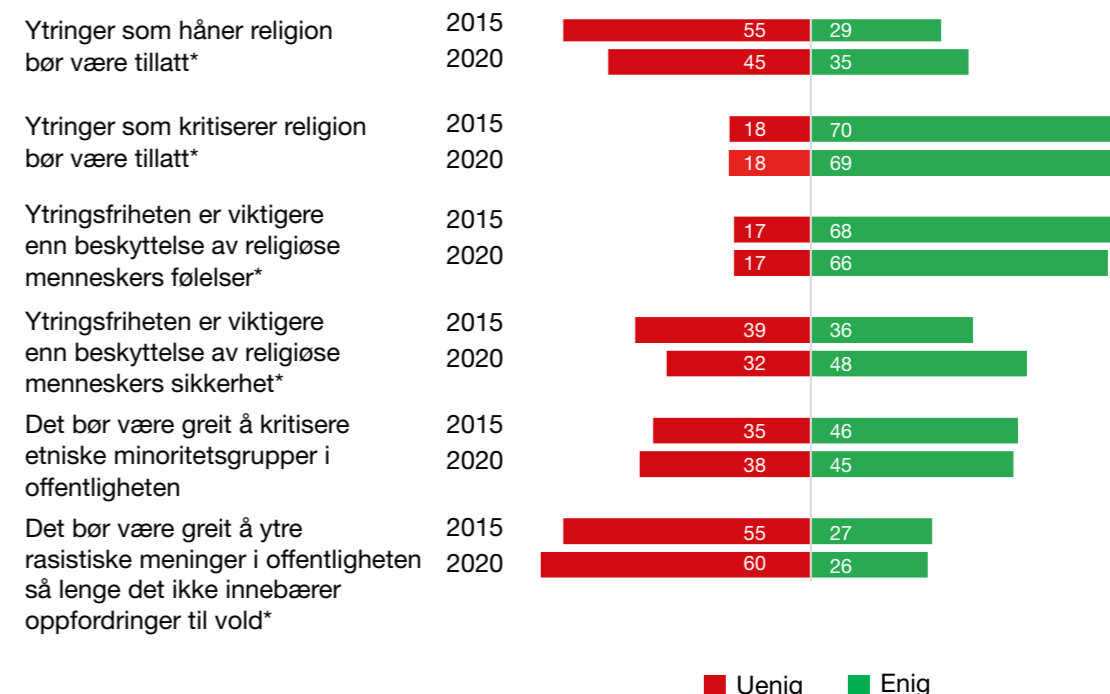
Tall i prosent.
Minste n = 64 (SV), 69 (Sp), 120 (Under 30 år).
* = Signifikant endring 2015-2020 (p<0,05).

Ytringer om religion, minoriteter og rasisme

Noe større aksept for religionskritikk og blasfemi, noe mindre aksept for rasistiske ytringer

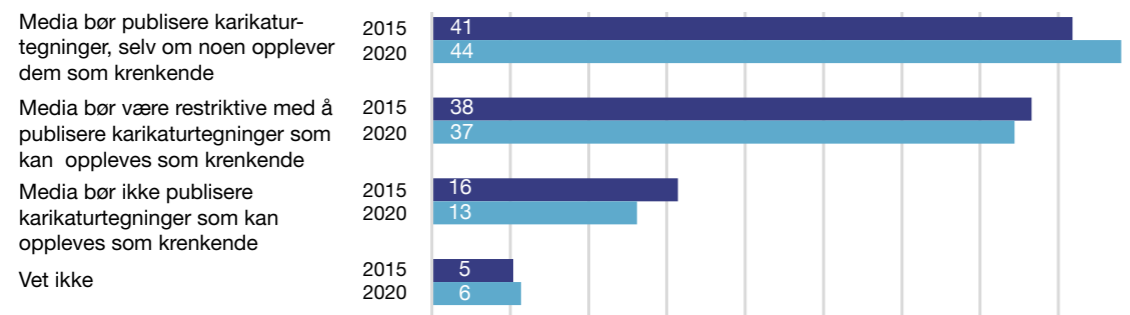
Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander?

Tall i prosent.
Minste n = 651. De som svarte "Verken eller" eller "Vet ikke" er utelatt fra figuren.
* = Signifikant endring 2015-2020 (p<0,05).

- Selv om flere enn tidligere mener at ytringer som kan oppleves som krenkende ikke bør aksepteres, er det ikke noen generell tendens til at flere setter strengere grenser enn tidligere når vi ser på svarene på andre spørsmål i undersøkelsen.
- Det er økt aksept for ytringer som håner religion, og andelen som mener ytringsfriheten er viktigere enn religiøse minoriteters sikkerhet har økt fra 2015 til 2020.
- Det ser imidlertid ut til å være noe mindre aksept for å ytre rasistiske meninger.

Mange mener det er riktig å publisere karikaturtegninger, selv om de kan oppleves som krenkende

Tall i prosent.
n (2015) = 351, n (2020) = 2018.

- Unge er i 2020 noe mer restriktive til publisering av karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende. Flere i denne gruppen velger midtkategorien (54 %), men det er ikke flere som velger det mest restriktive alternativet.
- Flere menn (54 %) enn kvinner (32 %) mener karikaturtegninger bør publiseres, selv om noen opplever dem som krenkende. Personer med høy utdanning støtter også publisering i noe større grad enn lavt utdannede.
- De som er mest kritiske til innvandring støtter i størst grad publisering av karikaturtegninger (74 %).
- FrP-velgere støtter publisering av karikaturer i størst grad (62 %). SV- og Rødt-velgere støtter dette minst (35 %).

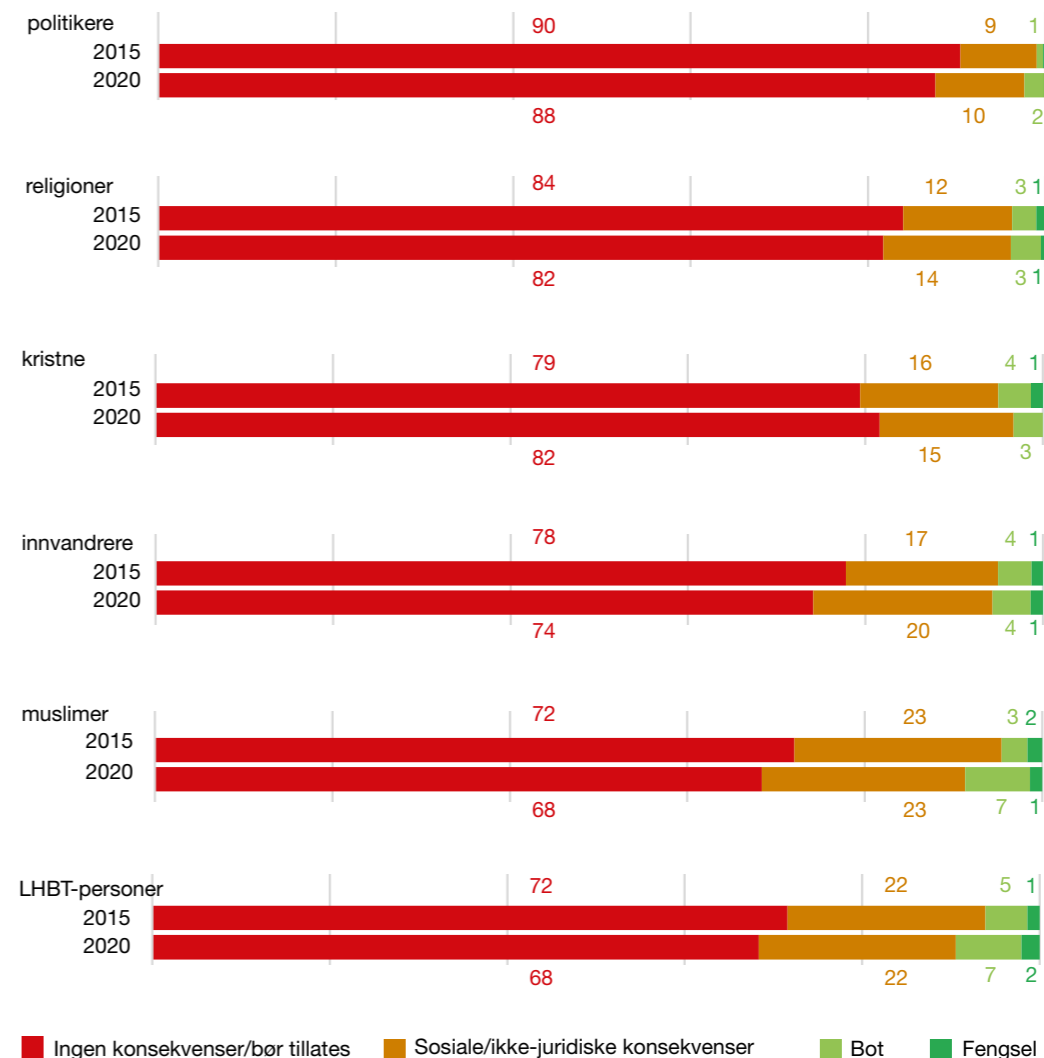
Bør ytringer som kan krenke straffes?

Flertallet mener at krenkende ytringer ikke bør få konsekvenser

- De fleste mener at dersom noen fremsetter ytringer som kan oppleves som krenkende, bør ikke dette medføre noen konsekvenser for avsenderen.
- Noen ønsker imidlertid at slike ytringer bør møtes med sosiale/ikke-juridiske reaksjoner, veldig få mener at fengselsstraff er passende.
- Noen flere enn i 2015 ønsker å straffe krenkende ytringer mot muslimer eller LHBT-personer med bøter, mens noen færre mener det ikke bør ha konsekvenser i det hele tatt.

Dersom noen av de følgende typer ytringer blir publisert i norske redigerte medier (f.eks. avis, radio, TV). Hvilke konsekvenser, om noen, mener du dette bør få for det aktuelle mediet?

Ytringer som kan oppleves som krenkende for

Tall i prosent.
n ≈ 1 000, unntatt for kristne/muslimer, der utvalget ble delt tilfeldig i to (n ≈ 500 per spørsmål).

De som svarte at ytringer som kan oppleves som krenkende ikke burde aksepteres, eller at de bare kunne aksepteres blant venner og familie, ble spurt om ytringene burde møtes med konsekvenser hvis de ble ytret i (1) redigerte medier eller (2) sosiale medier. Det var mulig å velge flere svar, og i analysen har respondentene fått verdi etter strengeste konsekvens de krysset av for.

Hatefulle ytringer i sosiale medier

Hvilke konsekvenser bør en hateful ytring få?

Vi gjennomførte også et såkalt vignetteksperiment i spørreundersøkelsen. Målet med dette eksperimentet var å undersøke folks vurderinger av hvilke konsekvenser en hateful ytring bør få for avsenderen, og i hvilken grad disse vurderingene påvirkes av hvem som ytrer seg og hvem ytringen er rettet mot.

Respondentene fikk presentert en kort tekst som beskrev et scenario hvor en person i sosiale medier kommer med en ytring som er dømt etter loven om hatefulle ytringer. Det varierte imidlertid tilfeldig mellom de ulike respondentene hvilket kjønn og yrke avsenderen i scenariet har, hvilken gruppe den hatefulle ytringen er rettet mot, om den kommer i en åpen eller lukket Facebook-gruppe og hvor mange medlemmer gruppen har. Deretter ba vi respondentene svare på hvilke konsekvenser ytringen burde få for avsenderen.

På denne måten kunne vi i etterkant regne oss frem til hvordan respondentene i gjennomsnitt påvirkes av de enkelte faktorene når de vurderer hva som er en passende konsekvens for denne ytringen.

Introtekst (kursivert tekst varierte tilfeldig): *Ola /Kari er professor ved et universitet / folkevalgt politiker i et kommunestyre / lærer i grunnskolen / butikkmedarbeider. I et innlegg om muslimer / kristne / utviklingshemmede / samer / homofile i en åpen / lukket gruppe på Facebook med 10 / 20 / 500 / 15 000 medlemmer skriver han / hun at ”det er vel bedre at vi fjerner disse avskyelige rottene fra jordens overflate selv tenker jeg!”*

Hvilken reaksjon, om noen, bør vedkommende få?

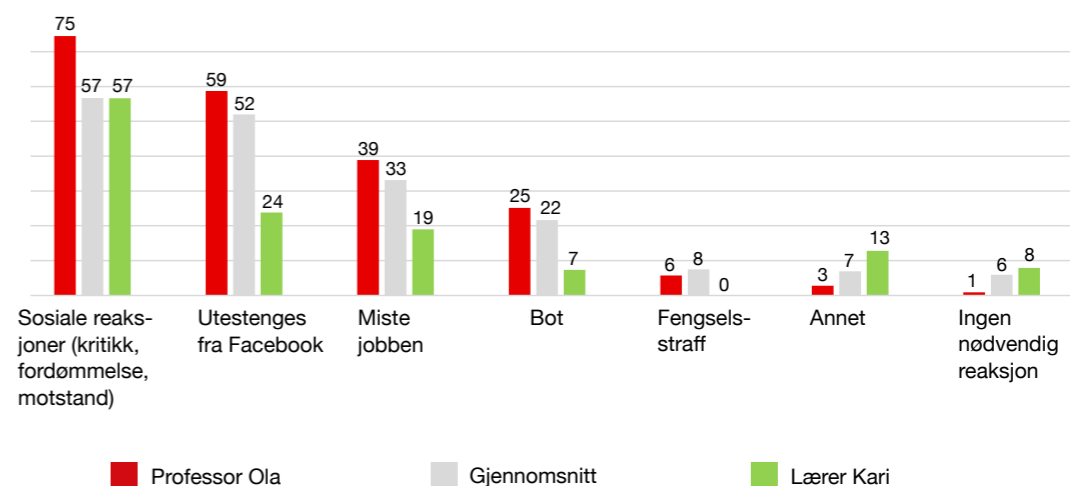
- 1) Uttestenges fra Facebook
- 2) Miste jobben
- 3) Bot
- 4) Fengselsstraff
- 5) Annet
- 6) Ingen reaksjon nødvendig
- 7) Vet ikke

På tvers av scenarier mente flest at sosiale reaksjoner og utestengelse fra Facebook er tilstrekkelige reaksjoner, men en del mente også at strengere straff var på sin plass.

- 57 % mente at ytringen bør straffes med sosiale reaksjoner og 52 % mente avsender burde utestenges fra Facebook.
- 33 % mente avsenderen burde miste jobben.
- 21 % mente avsender burde få bot og 7 % ville gi fengselsstraff.

Hvem mente respondentene at burde straffes hardest og mildest?

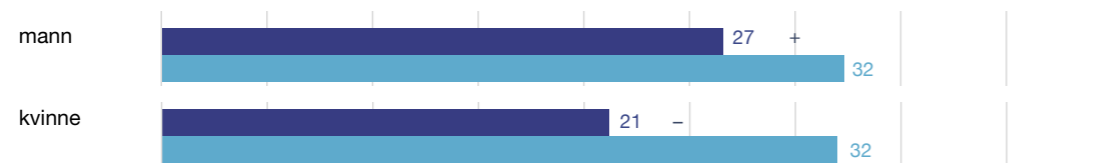
- Scenariet som respondentene mente fortjente den hardeste straffen var dette (basert på regresjonsanalyse):
Ola er professor ved et universitet. I et innlegg om samer i en åpen gruppe på Facebook med 15 000 medlemmer skriver han at ”det er vel bedre at vi fjerner disse avskyelige rottene fra jordens overflate selv tenker jeg!”
- Scenariet som respondentene mente fortjente den mildeste straffen var dette:
Kari er lærer i grunnskolen. I et innlegg om kristne i en lukket gruppe på Facebook med 10 medlemmer skriver hun at ”det er vel bedre at vi fjerner disse avskyelige rottene fra jordens overflate selv tenker jeg!”

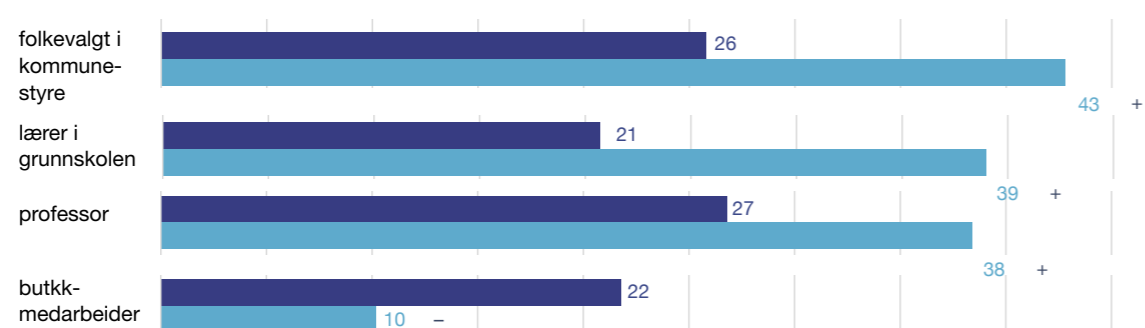
Tall i prosent.

Andelen i ulike grupper som vil straffe en slik ytring med bot/fengsel eller tap av jobb

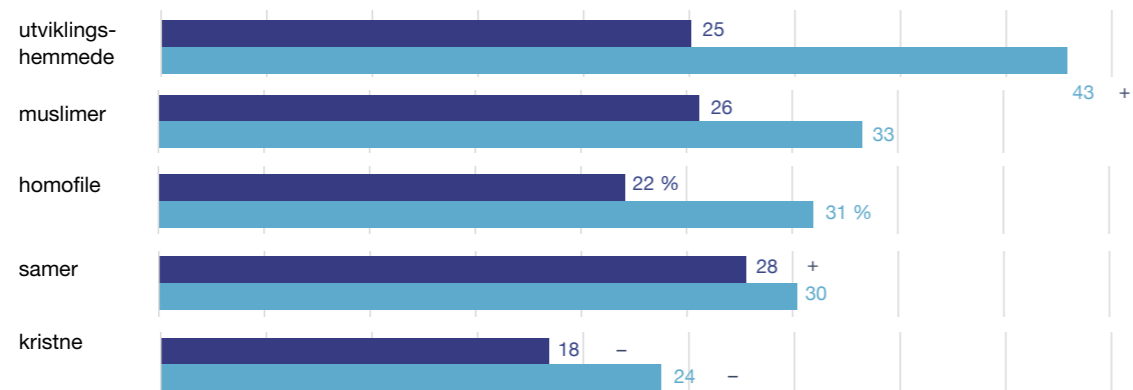
Hvis avsenderens kjønn er...

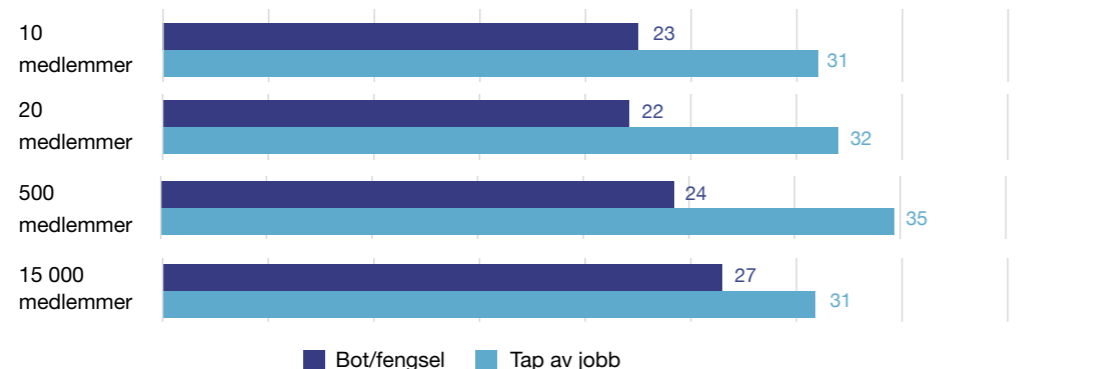
Hvis avsenderens yrke/tittel er...

Hvis ytringen er rettet mot...

Hvis innlegget er publisert i en Facebook-gruppe med...

■ Bot/fengsel ■ Tap av jobb

Tall i prosent.

Verdier som er signifikant ulikt gjennomsnittet (konfidensintervallet for estimatet overlapper ikke med gjennomsnittet) er markert med "+" der verdiene er signifikant over og "-" der verdiene er signifikant under.

Oppfatninger av offentligheten

Hva mener nordmenn sammenlignet med befolkningen i USA?

Den amerikanske tenketanken Cato Institute gjennomførte i 2017 en spørreundersøkelse blant befolkningen i USA hvor de blant annet stilte spørsmål som handlet om ytringsklima og politisk korrekthet. Vi gjentok noen av disse spørsmålene i vår undersøkelse.

I tabellen under har vi fjernet respondentene som svarte "verken eller" eller "vet ikke" i den norske undersøkelsen, for å gjøre tallene fra Norge og USA sammenlignbare.

	Politisk korrekthet er et stort problem		Universiteter og høyskoler bør beskytte studenter mot krenkende ytringer og idéer		Det politiske klimaet gjør det vanskelig for meg å si hva jeg mener	
	USA 2017 (Cato Institute)	Norge 2020	USA 2017 (Cato Institute)	Norge 2020	USA 2017 (Cato Institute)	Norge 2020
Helt enig	43	22	26	15	25	10
Delvis enig	27	47	27	40	33	22
Delvis uenig	16	21	18	23	21	25
Helt uenig	13	10	27	21	19	43
Differanse mellom Helt enig og Helt uenig	30	12	-1	-6	6	-33
n	2300	1315	2300	1421	2300	1579

Tall i prosent.

Er politisk korrekthet et problem i Norge?

- Langt flere i USA (43 %) enn i Norge (22%) er helt enig i påstanden om at politisk korrekthet er et problem. Det er også litt flere i USA enn i Norge som er helt uenig i påstanden (13 % vs. 10 %), noe som indikerer større grad av polarisering i den amerikanske opinionen i synet på politisk korrekthet.
- Flere menn enn kvinner opplever politisk korrekthet som et problem i Norge.
- Aldersgruppen 30-59 år er mest enig i denne påstanden.
- En større andel av kvinner enn menn og unge enn andre aldersgrupper svarer "vet ikke" på denne påstanden (ikke vist i figuren).
- Et flertall av velgerne på høyresiden mener at politisk korrekthet er et stort problem i Norge, dette gjelder særlig velgerne til FrP. Færre enn fire av ti av velgerne til SV og Rødt mener det samme.

Bør universiteter og høyskoler beskytte studenter mot krenkende ytringer og idéer?

- Polariseringen er også tydeligere i USA enn i Norge på spørsmålet om universiteter og høyskoler bør beskytte studenter mot krenkende ytringer og idéer. Flere i USA svarer "helt enig" (26 % vs. 15 %) eller "helt uenig" (27 % vs. 21 %) på spørsmålet.
- Unge under 30 år og eldre over 60 år ønsker i størst grad å beskytte studenter mot krenkende ytringer og idéer.
- Kvinner ønsker i betydelig større grad enn menn å beskytte studenter mot krenkende ytringer og idéer.
- De som stemmer FrP er i mindre grad enig i at studenter bør beskyttes.
- Høyt utdannede er oftere uenig i at studenter bør skjermes.

Gjør det politiske klimaet det vanskelig å si hva man mener?

- Langt flere i USA enn i Norge mener at det politiske klimaet gjør det vanskelig å si hva man mener. I USA er 25 % helt enig i påstanden, mens 19 % er helt uenig. De tilsvarende tallene i Norge er 10 % og 43 %.
- Unge under 30 år i den norske undersøkelsen mener i størst grad at ytringsklimaet virker begrensende. Eldre over 60 år mener dette i minst grad.
- Flere menn enn kvinner i undersøkelsen synes det politiske klimaet er begrensende.
- Høyt utdannede sier seg i større grad uenig i at det politiske klimaet er begrensende for muligheten til å si hva man mener.
- Et betydelig flertall av FrPs velgere mener det politiske klimaet gjør det vanskelig å si hva man mener. Blant alle andre partiers velgere er det et flertall som er uenig i påstanden.

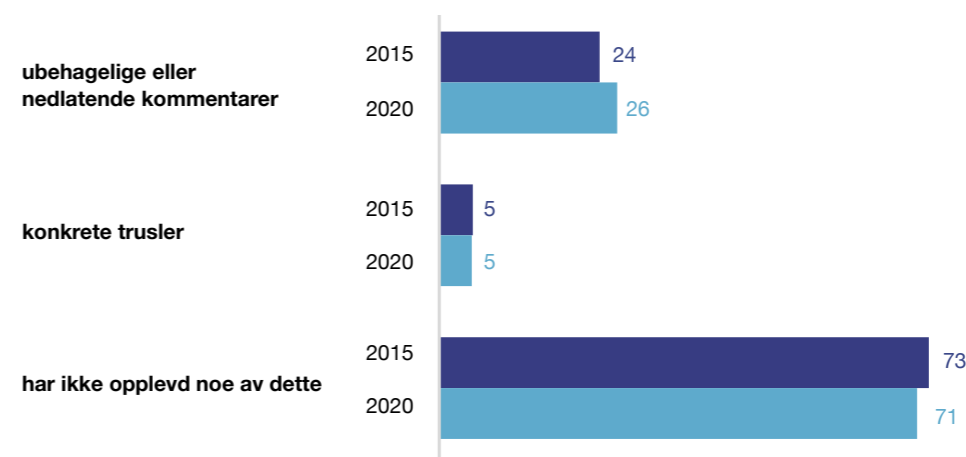
Ubehagelige kommentarer og trusler

Andelen som svarer at de har vært utsatt for ubehagelige eller nedlatende kommentarer eller trusler, har ikke endret seg siden 2015. Men andelen som svarer at de har observert slike ytringer, har økt

Respondentene fikk spørsmål om de hadde opplevd å få ubehagelige eller nedlatende kommentarer eller konkrete trusler, etter å ha deltatt i en diskusjon og sagt en mening offentlig. Deretter fikk de spørsmål om de hadde observert at noen andre hadde blitt utsatt for det samme på nettet.

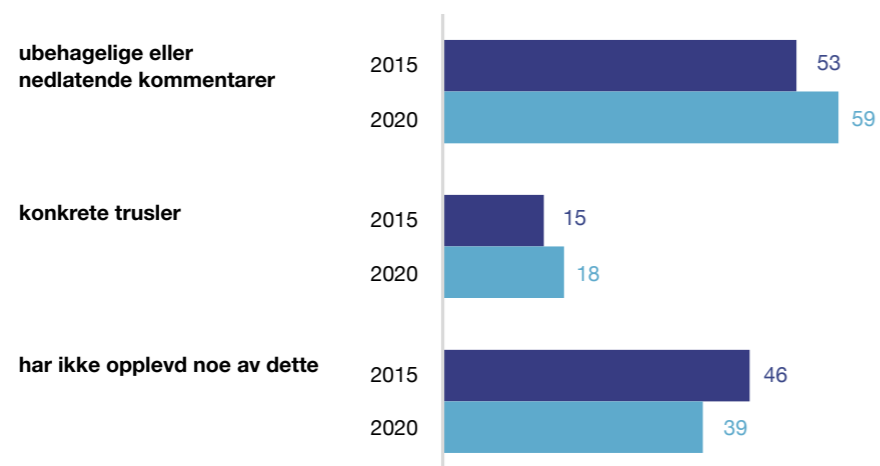
- Om lag én av fire har vært utsatt for ubehagelige eller nedlatende kommentarer etter å ha deltatt i en diskusjon eller sagt en mening offentlig. 5 % har vært utsatt for trusler. Nivåene var omtrent like i 2015 og i 2020.
- Det er en økning i andelen som svarer at de har observert at andre har blitt utsatt for ubehagelige eller nedlatende kommentarer eller konkrete trusler.
- Økningen kan skyldes at disse fenomenene har økt i omfang og blitt mer synlige på nettet, men det kan også skyldes at det har fått mer oppmerksomhet.

Andelen som sier at de selv har vært utsatt for...

Tall i prosent.
n (2015) = 991, n (2020) = 514.

Andelen som sier at de har observert andre bli utsatt for...

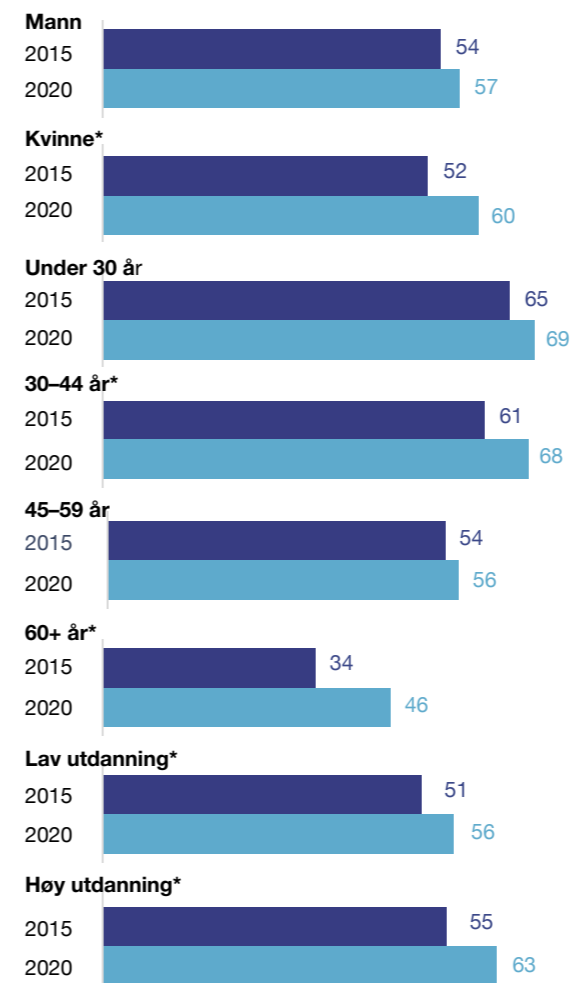
Tall i prosent.
n (2015) = 2013, n (2020) = 1993.
Endringene 2015-2020 er statistisk signifikante ($p < 0,05$).

Unge har i større grad observert ubehagelige kommentarer og trusler

Erfaringer med ubehagelige eller nedlatende kommentarer eller trusler kan føre til at folk blir mer forsiktige med å ytre seg, og det har derfor vært mye oppmerksomhet rundt spørsmålet om noen enkeltgrupper er mer utsatt enn andre.

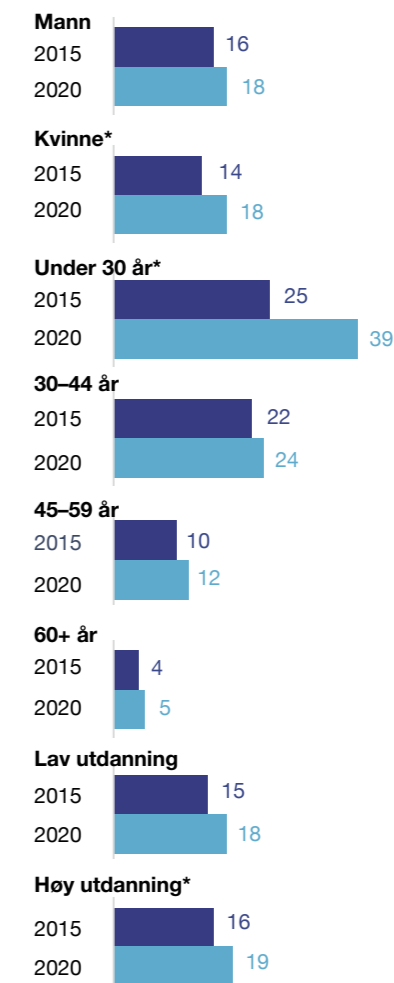
- Det er små kjønnsforskjeller i erfaringer med disse fenomenene, men unge har i større grad enn eldre opplevd det.
- Sammenlignet med 2015 er det en økning i alle grupper når det gjelder det å ha observert ubehagelige kommentarer og trusler på nettet.
- Økningen i andelen som har observert ubehagelige kommentarer er størst blant kvinner og eldre (60+), mens økningen i andelen som har observert trusler er størst blant unge under 30 år.

Andel som har observert andre bli utsatt for ubehagelige eller nedlatende kommentarer

Tall i prosent.
Minste n = 55 (Under 30 år).
* = Signifikant endring 2015-2020 ($p < 0,05$).

Andel som har observert andre bli utsatt for konkrete trusler

Hva mener befolkningen om ytringsfrihetens grenser?

Utgiver: Stiftelsen Fritt Ord

© Audun Fladmoe, Dag Wollebæk,

Kari Steen-Johnsen og Kjersti Thorbjørnsrud

ISBN ISBN 978-82-996554-6-0 (trykk)

ISBN ISBN 978-82-996554-7-7 (PDF)

Omslag, design, sats: Gösta Flemming, Johan Lindberg